

Секція 1. ПЕДАГОГІКА ТВОРЧОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Катерина Коломієць, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: А.М. Сільвейстр, доктор педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

COGNITIVE INTEREST OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Kateryna Kolomiets, master's student

Vinnitsya Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядаються питання пов'язанні з проблемою розвитку пізнавального інтересу як чинника підвищення ефективності освітнього процесу у початковій школі. З'ясовано, що пізнавальний інтерес впливає як на вирішення освітніх так і виховних завдань навчального процесу. Виокремлено чинники, які сприяють формуванню пізнавального інтересу у молодших школярів під час проведення навчальних занять.

Ключові слова: інтерес, пізнавальний інтерес, освітній процес, чинники, молодші школярі, навчання, формування, розвиток, урок.

Abstract. The article deals with issues related to the development of cognitive interest as a factor in improving the efficiency of educational process in elementary school. It was found out that cognitive interest affects both the decision of educational and upbringing tasks of the educational process. The factors contributing to the formation of cognitive interest among junior pupils during the training sessions are singled out.

Key words: interest, cognitive interest, educational process, factors, junior pupils, education, formation, development, lesson.

Пізнавальний інтерес як важливий особистісний аспект людини та характеристика навчального процесу завжди у центрі уваги педагогів. Сьогодні він розглядається як рушійна сила активізації навчання, розвитку пізнавальної самостійності учнів, важливий напрям підвищення ефективності навчальної діяльності. Разом з тим вивчення масової практики навчання свідчить, що останніми роками за умов перехідного суспільства та реформування системи шкільної освіти, поширення масової культури, посилення впливу засобів масової інформації в сучасній практиці інтерес учнів до процесу навчання поступово знижується. Ці явища зумовлені як загальними соціальними чинниками, так і особливостями сучасного стану системи освіти, педагогічної науки в Україні. За таких обставин підвищується актуальність дослідження теоретичних аспектів розвитку пізнавального інтересу з урахуванням потреб сьогодення.

У словниках, зокрема в Українському педагогічному [5, с. 147], «інтерес» визначають:

1) у соціології – об'єктивна причина діяльності суб'єкта (окремої людини, класу, суспільства), спрямованої на задоволення певних потреб. Розрізняють інтереси економічні (матеріальні) і духовні;

2) у психології і педагогії – форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності, тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності.

У повсякденному вжитку слово «інтерес» розуміється ширше – як будь-яка спрямованість на значущий для людини предмет чи діяльність. Інтерес має вибіркового характеру і виявляється у стійкому зосередженні уваги на певних об'єктах. Інтереси людей мають різний зміст, обсяг, глибину, стійкість [5, с. 147].

У розумінні автора [11, с. 208], під інтересом розглядає як одну із форм спрямованості

особистості, яка полягає в зосередженості уваги, думок, помислів, на певному предметі. Інтерес – це прояв не тільки пізнавальної, але й інших потреб. Інакше кажучи, інтерес – це активна пізнавальна спрямованість людини на той або інший предмет або явище дійсності, пов'язана за звичай з позитивно емоційно забарвленим ставленням до пізнання об'єкта або до оволодіння тією або іншою діяльністю.

Натомість інтерес у навчанні – активне пізнавальне ставлення учнів до навчання і праці, його виховання й методичне використання. На думку С. Гончаренка [5, с. 148], інтерес є одним з найістотніших стимулів набуття знань, розширення кругозору. При наявності інтересу знання застосовуються ґрунтовно, міцно; при відсутності інтересу навчальний матеріал засвоюється важко, часто формально, не знаходить застосування в житті, легко й швидко забувається. Завдання навчання полягає у формуванні в дитини в міру її розвитку все ширшого кола стійких позитивних інтересів. Одним із шляхів виховання позитивних, стійких і дійових пізнавальних інтересів – розуміння учнями значення матеріалу, який вивчається. Інший шлях – включення учнів в активну творчу діяльність шляхом підбору посильних, цікавих, досить різноманітних, нових за змістом чи формою завдань, які спонукають до самостійних, активних роздумів.

Згідно із поглядами [11, с. 209], інтерес має важливе значення у здійсненні будь-якої діяльності людини: є одним із найбільш істотних стимулів набуття знань, розширення кругозору, підвищення пізнавальної активності людини, викликає прагнення працювати в певній галузі, слугує одним із важливих умов творчого ставлення до праці.

У сучасних доробках педагогів звертається увага на роль інтересу у навчанні [12, с. 46]:

- є рушійним мотивом пізнання;
- мобілізує увагу учня;
- дає радість, задоволення учневі;
- підвищує інтенсивність сприйняття знань;
- сприяє активізації мислення;
- активізує сприймання;
- сприяє розвитку здібностей і обдаровань;
- сприяє розвитку волі й емоцій особистості.

Суттєвих змін зазнають і мотиви, безпосередньо пов'язані з самою навчальною діяльністю. Їх розвиток йде в декількох напрямках. По-перше, інтерес до конкретних фактів, які розширюють кругозір учнів, починає відступати на другий план, поступаючись місцем інтересу до закономірностей, які керують явищами природи. По-друге, інтереси учнів цього віку стають більш стійкими, диференціюються за галузями знань і набувають особистісний характер. Цей особистісний характер виражається в тому, що інтерес перестає бути епізодичним, а стає властивим самій дитині, незалежно від ситуації починає спонукати її до активного пошуку шляхів і засобів свого задоволення. Важливо відзначити ще одну рису такого пізнавального інтересу – його зростання в зв'язку з задоволенням. Справді, отримання відповіді на те чи інше питання розширює уявлення школяра про предмет його цікавості; а це з ще більшою виразністю виявляє для нього обмеженість власних знань. Останнє викликає у дитини ще більшу потребу в подальшому збагаченні знань. Таким чином, особистісний пізнавальний інтерес набуває, образно кажучи, ненасичений характер [3, с. 27].

Так, на думку А. Маркової [10], інтереси молодших школярів:

- недостатньо дієві, так як самі по собі довго не підтримують навчальну діяльність;
- нестійкі, тобто ситуативні, швидко задовольняються і без підтримки вчителя можуть згасати і не відновлюватися;
- мало усвідомлені, що проявляється у невмінні школяра називати, що і чому йому подобається з даного предмету;
- слабо узагальнені, тобто охоплюють один або декілька навчальних предметів, але об'єднаних за їх зовнішньою ознакою;
- утримують у собі орієнтування школяра частіше на результат навчання, а не на способи навчальної діяльності; до закінчення початкової школи іноді не складається інтерес

до подолання труднощів у навчальній роботі.

Вартим уваги, на наш погляд є думка науковців [2; 6], що особливою і важливою областю загального феномена «інтересу» є пізнавальний інтерес, який належить до різних сторін пізнавальної діяльності. Пізнавальний інтерес – це емоційно усвідомлена, вибірково спрямованість особистості, яка звернена до предмета діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності. Пізнавальний інтерес являє собою сплав важливих для розвитку особистості психічних процесів, основним елементом яких є волевове зусилля. Інтелектуальна, волева і емоційна сторони пізнавального інтересу являють не його частини, а становлять єдине взаємопов'язане ціле.

Існує широкий спектр наукових досліджень проблеми пізнавального інтересу, по-різному дається визначення поняття «пізнавальний інтерес», розкривається механізм виникнення та психолого-педагогічна класифікація рівнів його розвитку, по-різному задаються дидактичні засади, що сприяють формуванню пізнавального інтересу, існують різні зв'язки між пізнавальним інтересом і шляхами підвищення ефективності процесу навчання.

Г. Щукіна [13] визначає рівні пізнавального інтересу:

1. Високий (висока мимовільна пізнавальна активність; інтерес до сутності явищ і процесів, до їх взаємозв'язків і закономірностей. Прагнення розібратись у важких питаннях; інтенсивно, із захопленням протікає процес самостійної діяльності; прагнення до подолання труднощів («Не кажіть, не підказуйте, сам знайду»); кореляція інтересу і нахили (вільний час присвячується предмету інтересу).

2. Середній (пізнавальна активність, яка потребує систематичних спонукань учителя; інтерес до накопичення інформації, в основі якої лежать факти, описи. Осягнення суті пізнання тільки з допомогою; залежність пізнавальної діяльності від ситуації, наявності спонукань; подолання труднощів за допомогою інших, очікування допомоги; епізодичне заняття предметом інтересу).

3. Низький (пізнавальна інертність; епізодичний інтерес до ефективних і захоплюючих сторін явищ при відсутності інтересу до їх суті; уявна самостійність дій (списування з дошки, у сусіда за партою). Часті відволікання; повна бездіяльність під час відволікання; відсутність схильності до якого-небудь виду діяльності.

Згідно із сучасними поглядами науковців [1, с. 45], що ефект навчання не досягається лише єдиними підходами до навчання. Тому варіювання різними методами навчання, застосування різноманітних підходів до організації навчальної діяльності учнів у більшій мірі активізують зовнішню дію і внутрішні процеси школярів, спонукають їх до самостійності у навчанні і позитивно впливають на пізнавальний інтерес.

У навчальному процесі пізнавальний інтерес проникає у всі його функції. Він сприяє готовності учня до пізнання, виховання і розвитку. Спираючись на пізнавальний інтерес, можна у комплексі здійснювати формування особистості школяра науковців [1, с. 45].

Варто звернути увагу на класифікацію пізнавальних інтересів, зроблену Т. Головань у роботі [4]. Спираючись на праці дослідників О. Ковальова, Н. Морозової, Г. Щукіної та ін., які класифікують інтереси за різними критеріями, Т. Головань виділила такі напрями:

1. За стійкістю пізнавального інтересу.

Ситуативний інтерес – епізодичне переживання, коли в дитини ще немає стійкого інтересу до предмета, він виникає як реакція на щось нове, емоційно привабливе у змісті. Прояви інтересу мають тимчасовий характер.

Стійкий інтерес – перетворення епізодичного переживання у емоційно-пізнавальне ставлення до предмета, яке спонукає учнів прагнути до пізнання нового, вирішувати пізнавальні завдання не тільки на уроці, але й у вільний час.

Інтерес-ставлення – емоційно-пізнавальна спрямованість особистості, яка під впливом пізнавального інтересу поступово змінює сенс життя дитини. Цей інтерес є достатньо глибоким. Він закріплюється не тільки відповідною навчальною діяльністю, але спостерігається й у пізнавальній активності поза межами навчального процесу.

2. За спрямованістю пізнавального інтересу.

Безпосередній інтерес – до самого процесу діяльності – процесу пізнання або змісту навчального матеріалу. Опосередкований інтерес – до результату діяльності (наприклад, до оволодіння якоюсь спеціальністю).

3. За рівнем дієвості інтересів.

Пасивний інтерес – споглядальний, коли дитина лише сприймає цікавий для неї об'єкт.

Активний інтерес – той, який спонукає людину оволодіти об'єктом інтересу, він формує розвиток особистості, характер, здібності.

Індивідуальність інтересу особистості пов'язана із рівнями його формування.

4. За обсягом пізнавального інтересу.

Широкі інтереси (пов'язані з навчанням різних предметів, з процесом навчання в цілому).

Вузькі інтереси (вивченням одного предмета або окремих тем, розділів).

Пізнавальний інтерес впливає і на вирішення виховних завдань навчального процесу. Допитливість, емоційна причетність до подій, що виявляються під час навчання, - все це пов'язано з зацікавленістю дитини, яка сприяє формуванню емоційно-ціннісних орієнтацій та спрямованості особистості на цінності суспільства.

Вартим уваги, на наш погляд, є думка Г.Щукіної про складність та багатозначність пізнавального інтересу. У розумінні дослідниці, пізнавальний інтерес може виступати як [13, с. 44]:

- мета виховання;
- засіб формування особистості;
- умова ефективного навчального та виховного процесів;
- мотивація навчання;
- елемент структури особистості.

Отже, пізнавальний інтерес, зазнаючи індивідуальних змін і розвиваючись, сам впливає на розвиток навчальної діяльності дитини. Таким чином, спостерігається певна залежність рівня сформованості пізнавальних інтересів учнів від усієї системи чинників, від яких залежить ефективність навчання.

Список використаних джерел:

1. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении: Учеб. пособие для слушателей ФПК директоров общеобразоват. шк. и в качестве учеб. пособия по спецкурсу для студентов пед. ин-тов / Г.И. Щукина, В.Н. Линник, А.С. Роботова и др.; Под ред. Г.И. Щукиной. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.
2. Боднар А.Я. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного самовизначення / А.Я. Боднар, Н.Г. Макаренко. // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2014. – Т. 162. - С. 32-37.
3. Божович Л.И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.И. Божович, Л.В. Благоннадежиной.- М., 1972. – 352 с.
4. Головань Т. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання // Рідна шк. – 2004. - №6. – с.15-17.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. –376 с.
6. Карнаухова А.В. Психолого-педагогічні особливості розвитку пізнавальних інтересів учнів у процесі початкової школи / А.В. Карнаухова, І.В. Самченко. // Молодий вчений. – 2018. - №4(56). – С. 279-283.
7. Лазаренко Н. І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти / Н.І.Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С.13-16.
8. Лазаренко Н. І. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін / Н. І. Лазаренко // Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University. – P.172-175.
9. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
10. Маркова А.К. Пути исследования мотивации учебной деятельности / А.К. Маркова // Вопросы философии. – 1980. - №5. – С. 47-59.
11. Педагогика : Большая современная энциклопедия / Сост. Е. С. Рапацевич. – Мн. : Современ. слово, 2005. – 720 с.
12. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посіб. / П.М. Щербань. – К.: Вища школа, 2002. – 215 с.
13. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г.И. Щукина. – М.: Педагогика, 1971. – 350 с.